

Tone
Partljič

Mama umrla stop

Tone Partljič, rojen 1940 v Mariboru, kjer je obiskoval nižjo gimnazijo, učiteljsišče in pedagoško akademijo. Ves čas je živel na podeželju, v otroških letih in za časa študija v Pesnici pri Mariboru, učiteljeval pa je v Ribnici na Pohorju, v Vuzenici in na Sladkem vrhu v Slovenskih goricah. Zdaj je prevzel delo dramaturga v SNG v Mariboru.

Partljič se je prvič predstavil slovenski javnosti pred štirimi leti

s knjigo kratke proze (Ne glej za pticami), zdaj je tik pred izidom njegov prvi roman s tematiko iz sodobnega življenja (Jalovost). Leta 1968 je Mestno gledališče ljubljansko uprizorilo njegovo dramo Ribe na plitvini, ki je pazljivejšemu opazovalcu razkrivala določene prvine avtorjeve globlje privrženosti odru, saj je Partljič kmalu nato napisal še dve drami, Tolmun in kamen ter Naj poje čuk.

Značilnosti Partljičevega pisanja tako v prozi kot v dramatiki: popolna zasidranost v sodobni tematiki, preprostost sloga in jezika, humor, ironija, groteska.

Starka jih je imela gotovo že čez sto in več, tehtala pa je manj kot šestletno otroče. Ležala je v domu za osamljene in osirotele starce in starke brez svojcev. Res je imela nekje v hribih poročeno hčer, ta pa je bila sama reva s številnimi otroki, najemniško streho nad glavo, s kravico in možem, ki je bil čuvaj na železnici. Imela pa je hči — ker je bil mož na železnici v službi, brezplačno vožnjo z vlakom in je včasih obiskala mater v domu za starce, kjer vse tako smrdi (nekaterim pa diši) po smrti; kjer umirajo stari ljudje ko muhe v jeseni, kjer so nočne posode vsako jutro pod posteljo polne.

Da pa bi kdo hčerke ne obsojal, ker je pustila gniti svojo lastno mater v takem domu za onemogle, moramo povedati tudi to, da je bila le starkina nezakonska hči, da je starka nikdar ni marala, da jo je pogнала od hiše. Ko si je hči uredila družino, kakor radi rečemo takemu življenju, je vzela takoj mater k sebi. Toda mati je bila nekam muhasta, nikakor ni marala

hčerkinega moža, to je zeta. Kadar je prišel iz službe, se je izmotala iz kuhinje in odšla ven v temo, kjer je čakala, da so pogasili luči. Šele tedaj je prišla nazaj v črno izbo in legla. Zdravniki bi lahko rekli, da je bila alergična na zeta, ki je bil sicer prav neznamenit možki. Kadar sta bila mlada od doma, je tepla njune otroke, da bi se maščevala zetu. Nekega dne je lepo odšla od hiše, ne da bi bila prav povedala kam. Čez nekaj let je hči izvedela, da je v domu, da ji daje občina podporo, da ima hrano in strežnice, ki ji dajo kahlo, kadar je sila. Ker je živela sama kar se da bedno, se ji je zdelo, da gre materi dobro, celo zelo dobro, obenem pa je bila zadovoljna, da ni več preprirov pri hiši in da ji ni treba dajati matere na nočno posodo, tisto emajlirano.

Vsako leto je torej šla hčerka na obisk k materi. Napekla je sladke kekse, zaklala kuro, tako da so imeli pri hiši juho, mati v domu pa meso, kupila pekoče zelene mentol bonbone (mislila je, da so proti žeji) in se peljala dve uri z vlakom. Včasih je vzela katerega od otrok zraven. Ko pa so ti odrasli, eden je postal celo učitelj, je navadno odhajala na pot sama. Pa tudi nekako sramovala se je pred njimi zdaj, ko so bili že veliki, da imajo staro mater v domu za ostarele. Sploh pa bi bilo že normalno, da bi starka umrla, saj jih je imela že sto in več, tehtala pa manj kot šestletno otroče. Kadar je bila pri njej, je mati govorila s svojimi brezzobimi usti in kakor krhelj uvelimi ustnicami:

— Le zakaj mi nosiš to meso, ko ga shranim, mi ga pokradejo sestre in potem, ko se vlačijo po pisarnah z doktorjem, žrejo tudi to mojo kuro. Saj, čemu mi nosiš te mentol bonbone, saj mi jih, ko zaspim, drugi požrešni starci pokradejo. Kaj mi nosiš te kekse, saj jih dežurna vse pokrade in doma hrani svinje z njimi! Saj jih poznam!

Ker so jo starci v sobi slišali, bili so sami taki, ki niso mogli več vstati, so glasno ugovarjali in zatrjevali hčerki, da se starki le tako zdi. Starki pa se je res dozdevalo, da se nekdo vlačijo po sobi in pod njeno posteljo, kadar zaspim, in da ji krade bonbone, kurja bedra in kekse in tistih nekaj kovancev, ki jih ji je pustila hči in jih je dobivala v domu.

Zdelo se ji je, da ji bojo ukradli tudi tisto perilo, ki ga je po dolgem tuhtanju in zvičajnosti pridobila pri tedenski menjavi ob pranju perila. Hčerka je bila pametna ženska, zato ji je bilo vedno sila nerodno zaradi matere, ker je tako sumila ljudi okoli sebe. Hudo ji je bilo tudi, ko je videla, kako mati pohlepno gleda v cekar, če je notri še kaj več kot kurje meso, zeleni mentol bonboni in keksi. Nekoč je našla v cekarju hčerkino malico za na vlak in jo je takoj potegnila in skrila pod blazino. Zato je hči bila po svoje kar vesela, da otroci, ko so odrasli, niso več hodili z njo na obiske, saj so bili že iz čisto drugega sveta kakor onidve z materjo. Toda hči res ni sama kaj več imela, saj je mož malo zaslužil, otroci so se šolali. Ko je odhajala, ji je bilo kar slabo, da je včasih celo bruhala od tresenja na vlak, smradu v domu in tistega mrtvaškega ozračja. Doma so jo vsi spraševali nekako pretirano zaskrbljeno:

— Kako je babica, je zdrava, si jo pozdravila v našem imenu...? Kako lepi se delajo, jo je spreletelo.

Natiho pa se je tolažila, da se bojo te mučne poti že nehale, saj jih je imela starka sto in več, tehtala pa ni več kot šestletno otroče. Potem je prišel telegram.

Mama umrla stop.

Tedaj je vse pri hiši res zajela prava žalost in nekako krivi so se počutili, da je morala stara mati umreti tako daleč. Hči je jokala, si sposodila pri sosedih črno svilo, kupila venec in takoj odhitela na vlak ter se odpeljala, tokrat seveda brez pekočih zelenih mentol bonbonov. Od otrok je vzela s seboj najmlajšega, drugi nekako niso imeli časa, mož pa je bil v službi. Ko se je peljala z vlakom mimo čuvajnice, ji je pomahal. Ko se je potem vlekla po poljih proti zavetišču, kajti tudi od železniške postaje je bilo še kaki dve uri hoda, je komaj držala v roki težki venec in vlekla sinčka, ki je ves čas spraševal, kdaj bosta pri babici. Vrtarar jo je ustavil in vprašal, kaj hoče.

— Prišla sem na pogreb svoje mame.

— Kaj je že umrla?

— Včeraj sem dobila telegram.

Ja, včeraj je umrla neka ženska, je zamrmral vrtarar in odšel nekam za debele zidove. Zavetišče je bilo, kakor je v tej deželi navada, v starem gradu, kjer so nekoč prebivali tuji gospodje. To je bil velik, podirajoči se grad, kakor nalašč primeren za umiranje starčkov in stark. Čez čas se je vrtarar vrnil in se ji opravičil. Njena mati ni umrla, administratorka je zamenjala imena svojecev, ker je vzela v roke napačno kartoteko. Bila je namreč še praktikantka.

Ženska pred vrati je vztrepetala, pomislila na zastoj prelite solze, na ves kes ob novici, da je mati umrla zapuščena za nekimi strahotnimi in surovimi stenami gradu med brezzobimi starci, ki smrdijo in čakajo na smrt. Sedaj pa je spoznala, da je šla zaman tako daleč od doma, si zaman sposodila črnino in kupila venec, tako da jo je začel obhajati sram in celo jeza. Zdaj niti ni mogla iti gor k mami taka v črnini, saj bi jo ta takoj vprašala, če se je že prišla veselit njene smrti.

Zato se je obrnila, s solzami gneva in obupa v očeh preklela tisto administratorko praktikantko, povlekla za seboj otroka in se napatila nazaj čez polja proti železniški postaji. Ko ji je sonce že žgalo hrbet skozi črnino, ko ji je otrpnila roka, se je spomnila, da še vedno vlačijo za seboj venec, poln povoščenih rož in s trakom, na katerem piše — ZADNJI POZDRAV OD HČERKE.

— Kaj ga bom nesla domov? jo je spreletelo. Ne.

Tedaj ji je pripeljal naproti voz, ob volih je stopal kmet. Na vozu je bil gnoj. Kmet, ki je stopal ob volih, je bil sam podoben tihi, vdani živali, ki se komaj premika po tej vročini. Ne voloma ne njemu se ni nikamor mudilo, tako je bilo vsaj videti. Tudi ko jo je pozdravil z bog daj srečo dobro, se ni zmenil.

— Ali hočete ta venec, ga je nenadoma vprašala. Samo trak morate zamenjati.

— Kaj te ni sram, ženska, smrti mi želiš, pa še otrokeca imaš poleg sebe, je zapel kmet in stopal naprej ob volih.

Ženska je bila osramočena in ni vedela, zakaj je spravljal otroka v zvezo z vsem tem. Saj ni hotela smrti temu kmetu.

Kar prestrašila se je, ko je malo pred seboj zagledala še enega voznika z voli in vozom gnoja. Najprej se je zbala, da se je prvi nekako čudno vrnil za sto metrov, da jo bo znova srečal in oštel. Bala se je, da se bo to potem še ponovilo in ponavljalo vse do železniške postaje. Stisnila je zobe in šla naproti. Toda res je bil drug voznik, ki je prav tako kakor vola vdano stopal ob vozu.

— Bog daj srečo, je zapel. Kdo vam je umrl?

— Mati.

— Še preden je mogla pomisliti, da ji prazaprav ni nihče umrl, je voznik rekel, da je pač tako na svetu, in stopal ob volih naprej.

Komaj je še nosila, tako je bila obupana, osramočena, utrujena. Otrok, ki ga je vlekla za roko, se je cmihal. Ko sta bila sama sredi njiv, na katerih je rasla koruza, velika, da bi se človek lahko skrtil vanjo, se je ozrla okoli sebe, nikjer ni bilo več voznikov, stopila je po razoru in odložila venec med stebli koruze, kakor odlagajo detomorilke svoje komaj rojene otroke.

— Zakaj si vrgla venec v stran? Bom to povedal ateju. Kaj ne bomo pokopali babice, rekla si, da bo pogreb, da bojo zvonili, zdaj pa nič. Kaj babica ni umrla, je tarnal otrok.

— Ni umrla, zdaj pa tiho bodi in pohitiva, da ujameva še ta vlak. In sta pohitela.

Venec so našli šele jeseni, ko so trgali koruzo. Zelo so se začudili. Napis je ves zbledel, le povoščene rože so bile še lepe. Tako je šla hči prvič pokopavat mater.

* * *

Kako leto kasneje je starka, ki jih je imela gotovo že sto in več, tehtala pa manj ko šestletno otroče, še vedno živela v sobi med ostarelimi in uvelimi obrazi, še vedno je mislila, da jo hočejo okrasti, in čakala je na hčer, da bi ji povedala, kako hudobni so vsi ti, ki čakajo na smrt. Hči pa je to leto nekoliko zamudila, ni imela pravega časa in je nekako odlagala z obiskom, dasi je vedela, da bo čez kak teden odšla na pot. Najprej se je zanašala, da jo bo peljal sin, ki je postal medtem učitelj in si kupil avto. Toda nikdar ni našel prostega popoldneva, saj so imeli vedno kake konference, študijske sestanke, partijske sestanke itd. Tako ji je vsaj pravil, drugače pa je bil dober. Ravno se je že odločila in se odpravljala kupit v dolino zelene mentol bonbone, ogledala si je tudi kuro, ki ji bo treba zaviti vrat, ko je dobila telegram.

— Mama umrla stop.

Neprijetno se je zdrznila dan za tem na vlaku, ko je spoznala, da se že drugič pelje na pogreb svoje matere, da je čisto sama, celo najmlajši ni imel več pravega časa, dva sina sta bila pri vojakih, eden na konferenci, hčerka v tujini, mož v službi... Sama se pelje, sama. Na vlaku so jo

Ijudje opazovali, ko je topo in brez življenja ždela na klopi. Toda letos je bila vsa črnina njena, saj so ji dobri otroci dali denar, celo za venec so primaknili. Tudi sprevodnik je ocenjujoče pogledal po vencu in hitro ocenil, je li bogata ali revna. Tudi ko je pregledoval njeno brezplačno karto, se je nekam usmiljeno in prijazno nasmehnil, češ, gospa, karto moram, žal, pogledati, četudi ste v črnini, saj bi vas rad pustil pri miru. In potem spet dve uri vožnje, po kateri ji je bilo vedno slabo. Železniška postaja je osamljena ždela med polji, bila je majhna, ožgana od sonca in sprana od dežja. Prej je bila podobna zlizani mrtvašnici kot železniški postaji. Hči je komaj prišla iz vlaka, tako visoke stopnice je imel tisti vagon. Potem se je napotila z vencem med njivami. Sedaj jo je res obšla žalost in kes.

— Kaj bom edini pogrebec na maminem pogrebu? Kako daleč od vseh mi je umrla mati! Naj je bila, ko sem bila majhna, še tako hudobna z mano, samo ona mi je bila mati. In tudi ona je toliko pretrpela, saj je morala od kmeta do kmeta, jaz pa sem ji bila v napoto. Je res zaslužila, da je zadnja leta svojega življenja preživela med brezzobimi starci, med vonjem iz kahel. Morda so ji starci res kradli kekse in posteljino. Kdo ve. In lani, kar nekam nejevolja me je prijela, ker ni umrla. Slaba ženska sem, jo je spreletelo. Sicer pa, je takoj tolažila samo sebe, zakaj je odšla od nas, saj bi lahko bila pri nas, pa ni hotela.

Stopala je in ugibala, kakšna bo njena zadnja ura. Naenkrat jo je postalo strah, da bo nekoč sama umrla sredi teh polj, na katerih ni bilo ta dan nobenih voznikov, kaj šele vdov. Ko je zagledala grad, je začela teči. Rada bi bila čimdalje z mrtvo mamo, saj je vedela, da bo pogreb čez kako uro. Želela je biti sama z njo v mrtvašnici, saj se je počutila že sama utrujena in pripravljena na smrt. Nič ni šla k vratarju, marveč je zavila za grajskim zidom kar k mrtvašnici, ki je stala ob pokopališču, kjer so pokopavali le grajske, kakor so vaščani pravili starčkom iz zavetišča. Mrtvašnica je bila odprta, nihče je ni srečal in zavila je vanjo. Krsta je bila že pokrita. Pokleknila je in pomislila, da bo morala vendar nekoga poprositi, da ji bo odprl pokrov, saj bo vendar morala še enkrat videti kot krljje suh in zguban obraz matere. Položila je venec s povoščenimi rožami in napisom ZADNJI POZDRAV MAMI OD HČERKE na krsto, pokleknila in nekako molila. Na prave molitve je že pozabila, saj tudi v boga ni prav verjela, vendar so ji ustnice kar same šepetale neko njeno molitev ali zaklinjanje, tako daleč sama od vseh, saj bomo šli vsi za tabo, mama, nikomur ni prizaneseno, da bi le pod zemljo svoj mir imeli . . .

Po senci, ki je padla po že tako temačni mrtvašnici, je vedela, da je nekdo vstopil. Vstala je, misleč, da je kaka uslužbenka, ki odgovarja za pogrebe, potem pa se ji je kar stemnilo. Skozi vrata mrtvašnice je vstopila starka, ki je imela sto in več, tehtala pa manj kot šestletno otroče. Hči je zavpila, da so pogasile sveče od sile.

— Vidiš, obiskat me letos nisi prišla, moje smrti pa si se prišla veselit, potuhnjenka, od malega le potuhnjenka! Toda meni je vsako leto bolje, saj vidiš, da lahko hodim že z bergljami. Tako sem se včeraj ukradla dol v vas in ti poslala telegram, saj sem vedela, da bi drugače ne prišla.

Kaj ti je žal že za tisto kurje meso, to te je vse on nahujskal, saj ga poznam in tebe tudi. Taka si kot oni gori, ki mi vse pokradejo. Vsi bi me radi še živo zakopali . . .

Hči je še nekaj govorila materi, se ji opravičevala, da ji ne želi smrti, kje pa, potem pa se je pobrala kot pretepena psica in se jokala vso pot med njivami. Kmetje, ki so jo srečavali s svojimi voli, so gledali za njo in se molče čudili. Venec pa je pustila kar na krsti in vrgli so ga v grob skupaj s starcem z eno nogo, ki je včeraj umrl. Ta pa res ni imel nikogar od svojih.

Hčerka bi bila najraje umrla. Kaj naj reče možu, otrokom, sosedom, sorodnikom, ki so ji prihajali izrekat sožalje. Ali jim naj reče, da mati spet ni umrla? Privlekla se je na vlak, oči je imela rdeče kot vol, ki so ga topli po gobcu.

Tako je šla hči drugič pokopavat svojo mater.

Vsem doma pa je rekla, da je mati imela lep pogreb za tiste razmere v zavetišču. Niti možu ni povedala resnice. Le zvečer, ko je podojila, se je stisnila k toplemu kravinemu vratu in rekla:

— Samo tebe, Liška, imam. Vidiš, spet ni umrla!

Toda čez teden je znova dobila telegram.

— Mama umrla stop.

Točno je vedela, da jo spet vlečejo za nos. Saj je bila mati pred tednom celo takó zdrava, da je hodila okoli z berglami, kar se ni zgodilo nekaj deset let sem. Gotovo ji hoče kako zagosti, vsekakor hoče dobiti svoje zelene mentol bonbone, kekse in kuro, šaj tega zadnjič hči ni imela zraven.

— Ne, zdaj pa ne grem, pa saj tudi ne morem, ko sem se že vsem nalagala! Tako so tisto starko pokopali uslužbenci zavoda sami, nikogar ni bilo ob jami razen dveh grobarjev in starca, ki je bil slep in jo je imel rad. Tega niso vedeli vse do pogreba, pa tudi povedal ji ni, saj je bil preplašen. Administratorka je zapisala v rubriko s v o j c i niso bili na pogrebu. Potem je sklenila starkin dosje in pomislila, kakšni so ljudje. Sedaj ni bila več praktikantka. Sedla je na kolo in se odpeljala k miličniku v vas. Z njim se je po naporni službi navadno ljubila do zasoplosti. Hči pa ni dobivala več telegramov.